

RECENZJA

osiągnięć naukowych dr inż. arch. Aleksandra Serafina, ubiegającego się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie Nauk Inżynieryjno-Technicznych, w dyscyplinie architektura i urbanistyka

1. Podstawa formalna recenzji

1. Pismo Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Warszawskiej, prof. dr hab. inż. arch. Krystyny Solarek z dnia 14.07.2023 r.
2. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.).
4. Umowa
5. Elektroniczna wersja wniosku Habilitanta wraz z załącznikami.

2. Ogólna charakterystyka zawodowa osoby Habilitanta

Pan dr inż. arch. Aleksander Serafin uzyskał dyplom magistra inżyniera architekta w roku 2004 na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej. Ostatnią część studiów Kandydat odbył w Wenk Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas w Brukseli, z czym też zapewne miał związek wybór tematu pracy magisterskiej, jakim była „Zabudowa wielofunkcyjna w dzielnicy St. Gilles w Brukseli”.

W kolejnych latach Habilitant zdobywał doświadczenie w pracy projektowej oraz wykonawstwie budowlanym, pracując na stanowisku asystenta projektanta przy projektach zabudowy mieszkaniowej (w tym wielorodzinnej) oraz obiektów użyteczności publicznej w Łodzi, Warszawie oraz Zgierzu. W wykonawstwie budowlanym Kandydat pracował pełniąc funkcję inżyniera budowy podczas wznoszenia osiedla mieszkaniowego w Łodzi.

Dotychczasowy tok procesu edukacji oraz praktyki zawodowej pozwolił Kandydatowi na uzyskanie w roku 2009 uprawnień do sprawowania samodzielnej funkcji technicznej w budownictwie w specjalności architektonicznej bez ograniczeń, i na tej podstawie uzyskania członkostwa w Łódzkiej Okręgowej Izbie Architektów RP.

Należy docenić, że realizując praktykę architektoniczną oraz wykonawczą z powodzeniem starał się prowadzić działalność naukową. Zaowocowało to m. in. publikacją artykułu w renomowanym czasopiśmie „Archivolta”, współpracą z Muzeum Sztuki w Łodzi, udziałem w zespole badawczym, a także referatem na konferencji naukowej oraz dwiema jeszcze innymi publikacjami.

Doprowadziło to Kandydata do przygotowania oraz obronienia w roku 2012 w Politechnice Łódzkiej rozprawy doktorskiej pt. „Abstrakcja geometryczna a forma organiczna. Architektura europejska na tle dokonań awangardy pierwszej połowy XX wieku” promowanej przez prof. dr hab. inż. arch. Marka Pabicha. Rozprawa została wyróżniona przez Radę Wydziału Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska PŁ.

Od roku 2012 do chwili obecnej Habilitant pracuje jako adiunkt w Instytucie Architektury i Urbanistyki WBAiŚ PŁ, początkowo w ramach Zespołu Kształtowania Formy Architektonicznej (pełniąc też funkcję p.o. jego kierownika), a od roku 2015 w Zakładzie Teorii Architektury i Sztuki.

3. Ocena istotnej aktywności naukowej

Dorobek naukowy w ujęciu ilościowym

W załączniku nr 4 dokumentacji przedłożonej w postępowaniu Habilitant przedstawił odpowiednie wykazy dorobku po uzyskaniu stopnia doktora, które obejmują 7 (i jeden w druku) autorskich oraz 1 współautorski rozdziały w monografiach naukowych z lat 2013-2022, 16 autorskich artykułów w czasopismach naukowych z lat 2014-2017, a dodatkowo 1 artykuł popularnonaukowy. Kandydat opublikował 1 monografię, którą jest zmienioną wersją rozprawy doktorskiej. Spośród ww. artykułów i rozdziałów w monografiach naukowych 5 (w tym jeden w druku) zostało opublikowanych w wydawnictwach zagranicznych. Ponadto Kandydat wygłosił 8 autorskich referatów na konferencjach naukowych, w tym 3 za granicą, ponadto wykazuje udział w 3 innych jeszcze konferencjach naukowych. Dorobek Kandydata wykazuje też 2 katalogi wystaw krajowych. Do tego dochodzą 4 publikacje przed uzyskaniem stopnia doktora. Łącznie 24 (plus jedna w druku) publikacje naukowe oraz monografia podoktorska, w tym 5 zagranicznych, po doktoracie.

Analiza bibliometryczna osiągnięć publikacyjnych Kandydata wykazuje na dzień 07.10.2023 r. 9 cytowań publikacji według bazy Google Scholar oraz, na podstawie tego samego źródła: Index Hirscha o wartości 2. Ta sama baza wykazuje łącznie 25 publikacji Kandydata, z tego wszystkie z okresu po uzyskaniu stopnia doktora.

Działalność typowo naukową Kandydata uzupełnia aktywność recenzencka i edycyjna (recenzent w 6 czasopismach zagranicznych oraz jako redaktor serii wydawniczej PŁ „Tubądzin”, gdzie pod opieką redakcyjną Kandydata w latach 2018-2022 ukazało się 7 monografii naukowych).

Habilitant prowadzi także współpracę naukową. Dotyczy to współpracy badawczej ze Studium Psychologii Zdrowia Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego – jest to współpraca w zakresie zależności pomiędzy stanem emocjonalnym użytkowników a wymiarem materialnym przestrzeni – od 2022 r. Również od roku 2022 datuje się współpraca z uczelnią w Meksyku: Technologico de Monterrey. Współpraca obejmuje dydaktykę, a w zakresie aktywności naukowo-badawczej badania nad percepcją przestrzeni miejskiej.

W odniesieniu do dyscypliny naukowej architektura i urbanistyka istotne jest także to, że Habilitant łączy pracę naukową z działalnością projektową. Wykaz wybranych projektów architektonicznych zawiera Suplement IV. Wykazanych jest tam 9 projektów architektonicznych z obszaru środkowej i południowej Polski, z których 1 stanowi budynek mieszkalny jednorodzinny, a pozostałe pozycje dotyczą projektów obiektów związanych z infrastrukturą kolei, w tym obiekty obsługi podróży, przystanki kolejowe oraz lokalne centra sterowania, a więc obiekty o dość skomplikowanych uwarunkowaniach projektowania.

Całokształt dorobku naukowego, w tym po uzyskaniu stopnia doktora należy uznać za bardzo znaczący, prezentowany zarówno w czasopismach naukowych oraz monografiach naukowych, krajowych i zagranicznych, a także na konferencjach naukowych. Zogniskowany tematycznie wokół wybranych nurtów architektonicznych mających swe istotne źródła w środowiskach intelektualnych i artystycznych Środkowej Europy i bogato odwołujących się do sztuki XX wieku oraz filozofii. Wykazuje tym samym logikę, spójność tematyczną oraz konsekwencję rozwoju naukowego Habilitanta.

Merytoryczna ocena aktywności naukowej i osiągnięć z tym związanych

Na podstawie analizy publikacji Kandydata można określić obszary zainteresowań naukowych. Przed doktoratem były to głównie architektoniczne odniesienia do sztuki awangardowej. W okresie po doktoracie były to zagadnienia abstrakcji w kompozycjach, zwłaszcza przestrzennych. Tej tematyki dotyczyła rozprawa doktorska Kandydata i opublikowana na jej podstawie monografia naukowa oraz, pośrednio i bezpośrednio jeszcze cztery inne publikacje Habilitanta z lat 2013-2015. Następnie znakomita większość publikacji dotyczy różnych wątków, aspektów, kontekstów oraz twórców kierunku ekspresji w architekturze oraz ekspresji jako narzędzia wyrazu w twórczości architektonicznej. Pojedyncze publikacje dotyczą też innych aspektów z zakresu teorii architektury, jak rozdział z 2018 roku na temat architektury minimalistycznej Wiednia czy pozycje dotyczące fenomenologicznego podejścia do architektury.

Należy ocenić, że tematyka dotychczasowych publikacji dr. A. Serafina wykazuje konsekwentne poruszanie się w obszarze teorii architektury, w tematyce związanej z tendencjami, które łączą architekturę ze sztukami wizualnymi, jak abstrakcja oraz ekspresja i ekspresjonizm, a także dotyczącej postaci twórców tych dzieł. Prace w zasadzie bez wyjątku publikowane są w renomowanych wydawnictwach.

Tutaj za szczególnie interesujący i istotny wkład do rozwoju dyscypliny recenzent uważa wątki konfrontacji ekspresji z racjonalizmem oraz minimalizmem, poruszone przez Kandydata w publikacjach: Wiedeńskie domy projektu Adolfa Loosa: racjonalizm przeciw symbolowi i ekspresji (2014); The phenomenon of Graz School: architecture between emotions and rationalism (z M. Pabichem, 2022); a częściowo także Rationalist tendencies: minimalist architecture in Vienna (2018).

Publikacje Habilitanta wykazują opanowanie metod i technik badawczych, w tym zwłaszcza związanych z analizami formalnymi, porównawczymi, metodą biograficzną, a także w zakresie kwerend w archiwach oraz dokumentacji *in situ*. Kandydat swobodnie porusza się w terminologii historii architektury współczesnej i nowoczesnej, historii sztuki oraz teorii architektury, a nawet sztuki oraz filozofii.

To pozwala jednoznacznie pozytywnie ocenić całokształt istotnej aktywności naukowej dr. arch. Aleksandra Serafina.

Warto także zaznaczyć, że specyfika tematyki badań prowadzonych przez Kandydata powoduje, że nie było możliwe uzyskanie materiałów i danych niejako „sprzed komputera”. Wymagało to od Kandydata zarówno kontaktów, jak i pracy zarówno w terenie, jak i organizacjach oraz instytucjach, zwłaszcza instytucjach kultury, które dysponują archiwaliai, innymi materiałami źródłowymi i prowadzą badania w tym zakresie. Wśród nich należy wymienić: Osterrische Gesellschaft für Architektur, Das Hamburgische Architekturarchiv, Zentralinstitut für Kunstgeschichte, Bayerische Staatsbibliothek, Die Osterreichische Friedrich und Lillian Kiesler – Privatstiftung oraz Statdtische Galerie im Lenbachhaus – wszystkie mieszczące w Austrii oraz Niemczech.

Ponadto Kandydat wykazał się aktywnością w wymienionych gdzie indziej, innych niż macierzysta, uczelniach.

Działalność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska

Niejako dodatkowo warto wskazać aktywność Kandydata inną niż naukowa.

W zakresie działalności dydaktycznej Kandydat wykazuje prowadzenie w Politechnice Łódzkiej na kierunkach Architektura i Urbanistyka (obecnie Architektura), Architektura Wnętrz, Architectural Engineering, Gospodarka Przestrzenna, (w tym w j. angielskim), wykładów z 6 przedmiotów na studiach I oraz II stopnia oraz ćwiczeń, w tym głównie projektowych, z 9 przedmiotów. Prowadził także zajęcia laboratoryjne dla doktorantów, a obecnie prowadzi zajęcia w Szkole Doktorskiej PŁ. Wypromował ok. 30 dyplomantów, wykonał ponad czterdzieści recenzji prac dyplomowych, pełnił oraz pełni funkcję promotora pomocniczego w dwóch przewodach doktorskich (w tym 1 zakończonym nadaniem stopnia).

Ponadto Kandydat prowadził wykłady gościnne w roku akad. 2021/2022 w j. polskim oraz angielskim na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej z przedmiotu Etyka zawodu architekta oraz w semestrze zimowym roku akad. 2022/2023 zajęcia on-line z Fenomenologii architektonicznej, Historii architektury współczesnej oraz Architektury i sztuki ekspresjonizmu na Kijowskim Państwowym Uniwersytecie Budownictwa i Architektury.

W zakresie aktywności organizacyjnej oraz popularyzacji nauki Kandydat w latach 2014-2015 sprawował funkcję kierownika Zespołu Kształtowania Formy Architektonicznej w Instytucie Architektury i Urbanistyki PŁ, był organizatorem konkursów projektowych współorganizowanych przez Instytut Centrum Zdrowia Matki Polki oraz Urząd Miasta Łodzi, gdzie w drugim przypadku pełnił rolę sędziego

referenta. Wykazuje także szereg innych aktywności organizacyjnych, m.in. praca w różnych komisjach, które wraz z innymi znalazły uznanie w postaci 4 nagród Rektora PŁ w latach 2015, 2017, 2018 oraz 2022.

Podsumowanie

Reasumując tę część recenzji, istotna aktywność naukowa dr inż. arch. Aleksandra Serafina w okresie od uzyskania stopnia doktora jest intensywna, różnorodna, ale konsekwentna i owocuje pokaźną liczbą publikacji oraz wystąpień konferencyjnych. Wykazuje ona spójność i konsekwencję tematyczną i realizowana jest w powiązaniu różnych sfer i form aktywności, w pewnym zakresie także z praktyką projektową. Uzupełniona jest działalnością dydaktyczną, organizacyjną oraz popularyzatorską. Charakter tych aktywności wiąże się z obowiązkami w podstawowym miejscu pracy, ale także z działalnością w innych uczelniach i instytucjach. Na podstawie powyższego przedstawiony dorobek dr inż. arch. Aleksandra Serafina w opinii recenzenta należy uznać za wystarczający w zakresie wymogów kierowanych wobec habilitantów i zawierający osiągnięcia wnoszące znaczny wkład do dyscypliny naukowej.

4. Ocena osiągnięcia habilitacyjnego

Uwagi wstępne

We wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego Dr inż. arch. Aleksander Serafin jako osiągnięcie wynikające z art. 219, ust. 1, pkt. 2 ustawy wskazuje drugą z autorskich monografii naukowych pt. *Ewolucja koncepcji ekspresjonistycznej w niemieckiej i austriackiej architekturze współczesnej*, wydaną przez Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej w roku 2022. Praca liczy 318 stron tekstu wraz z ilustracjami w liczbie 152. Podzielona jest na Wstęp, 8 rozdziałów oraz Zakończenie, uzupełnione Bibliografią, wykazem źródeł ilustracji oraz streszczeniem w j. angielskim. Zbiór ilustracji stanowią właściwie wyłącznie fotografie, w dominującej większości wykonane przez Habilitanta.

Struktura problemowa rozdziałów została przyjęta w taki sposób, że Wstęp zawiera zarys problemu, zakreśla ramy badanego kierunku, przedstawia stan badań oraz zastosowane metody. Rozdział 1 zawiera niezbędne wprowadzenie: definicje, identyfikuje miejsce występowania badanego kierunku, zarysowuje główne konstytuujące go zjawiska. Kolejne rozdziały prezentują przegląd charakterystycznych nurtów występujących w ramach badanego kierunku oraz ich twórców. Pracę wieńczy Zakończenie zawierające w trzech podrozdziałach wnioski i końcowe Podsumowanie.

Towarzysząca pracy Bibliografia, podzielona według rodzajów publikacji zawiera 223 pozycje, w większości autorów zagranicznych, przeważnie obcojęzyczne.

Ocena istotności problemu oraz sposobu jego ujęcia

Podjmując problem badawczy, Habilitant wychodzi z założenia, że współcześnie w sztuce i architekturze można zidentyfikować przejawy kontynuacji ekspresjonizmu. Zaznacza konieczność rozróżnienia ekspresjonizmu jako stylu uwidocznionego w wielu sferach kultury oraz zjawiska ekspresji, jako formy wyrazu, wskazując na nieokreśloność w czasie tego ostatniego. Podkreśla też związek ekspresjonizmu ruchem nowoczesnym w architekturze i sztuce, który to związek w dalszej części pracy poddany jest jeszcze zniuansowanej analizie.

Kluczowym celem pracy jest prześledzenie ewolucji koncepcji ekspresjonistycznej w niemieckiej i austriackiej architekturze współczesnej. Ramy czasowe Kandydat określa od końca okresu secesji do czasów współczesnych, choć wskazuje, że ujęcie ekspresjonistyczne istotnie wpływało na architekturę co najmniej od okresu baroku. Celem kluczowym było odnalezienie istoty koncepcji ekspresjonistycznej współtworzącej obraz współczesnej architektury z uwzględnieniem jej genetycznych początków oraz procesów ewolucji (s. 23-24).

Terytorialnie pole badawcze Habilitant wyznacza na obszarach Austrii oraz Niemiec, a ponadto na obszarach, które w momencie gdy powstały na nich dzieła ekspresjonizmu przynależały do jednego z tych krajów. Autor wskazuje na znaczenie oddziaływania centrów ekspresjonizmu: Grazu i Wiednia, miast bawarskich: Monachium i Stuttgartu oraz Hamburga i Berlina. Istotnym motywem jest intensywność występowania tego nurtu na wybranym obszarze, jego zakorzenienie w tamtejszym dyskursie intelektualnym, pomimo, że działali tam też twórcy zagraniczni, zwłaszcza brytyjscy, a powinowactwa Autor odnajduje również w realizacjach m.in. z terenu Niderlandów.

W monografii Habilitant odnosi się zarówno do autorów polskich (T. Kozłowski) oraz zagranicznych, w tym rzecz jasna niemieckich oraz austriackich (R. Stamm, M. Sack, H. Klotz czy E.-L. Pelkonen, a także Ch. Jenkcs oraz wielu innych). Autor korzysta też ze źródłowych tekstów austriackich i niemieckich pionierów ekspresjonizmu udostępnionych m.in. w publikacji T. Bensona.

Kandydat bazował także na własnych kwerendach m.in. w tamtejszych archiwach i innych instytucjach dokumentacyjnych oraz rzecz jasna na wizjach w terenie, czego dokumentacją są przeważające w pracy autorskie fotografie.

Motywację do podjęcia omawianego w pracy problemu wg recenzenta Autor zawarł w stwierdzeniach ze Wstępu: poszukiwanie na przykładzie architektury ekspresjonizmu w jego najbardziej intensywnym, ale i chyba zróżnicowanym, nurcie granic pomiędzy pozawerbalną wypowiedzią twórcy a czystą estetyką. Wskazuje też na istotność we współczesnej kulturze europejskiej sporu intelektualnego pomiędzy Nowym Obiektywizmem oraz ekspresjonizmem. To, w przekonaniu recenzenta konstytuuje istotność oraz aktualność podjętego w pracy problemu.

Przyjęty aparat badawczy opiera się na precyzyjnym zakreśleniu pola badawczego, identyfikacji wyróżników poszczególnych nurtów i szczegółowej analizie charakterystycznych dla nich dzieł w konfrontacji z ustaleniami innych badaczy, jak i opiniami samych twórców.

Szczegółowa ocena przedstawionego wyводу

Praca ma charakter problemowej monografii naukowej, gdzie centralnym problemem badawczym jest ewolucja wybranego nurtu w architekturze, ujętego w ramy obszaru, na którym nurt ten z wszelkimi jego odniesieniami jest najsilniej chyba zakorzeniony w lokalnej tradycji i dyskursie.

Habilitant podejmuje się usystematyzowania wiedzy o austriackim i niemieckim ekspresjonizmie w architekturze ww. ujęciu ewolucyjnym na tle ogółu zdarzeń w architekturze. W swoim wywodzie obficie odwołuje się do dzieł z innych dziedzin, jak malarstwo czy film.

Rozdział 1 Wprowadzenie do zagadnień Autor poświęca zakreśleniu ram badań oraz usystematyzowaniu zasadniczych zagadnień oraz pojęć związanych z badanym kierunkiem.

W Rozdziale 2 Autor dokonuje przeglądu poszczególnych tendencji występujących w ekspresjonizmie (m.in. monumentalizm, wzniosłość, elitaryzm) odwołując się przy tym do najwybitniejszych osobowości każdej z nich oraz ich dzieł. Konfrontacja różnych postaw i cech obiektów, zbiorów dzieł poszczególnych projektantów, a także analiza warstwy ideowej, pozwalają Habilitantowi na zakreślenie granic badanego zjawiska (m.in. s. 73-74).

Motywe, który posłużył do systematyzacji wyvodu w kolejnych rozdziałach są kluczowe środki wyrazu twórczego. I tak, w Rozdziale 3 Autor analizuje dzieła ekspresjonizmu, które powstały z użyciem betonu (Rzeźbiarski beton), w Rozdziale 4 szkła (Apoteoza kryształowej estetyki). Rozdział 5 to analiza relacji złożoności i dynamizmu w ekspresjonizmie. Z kolei główną kanwą rozdziału 6 są odwołania do elementów destrukcji jako czynnika ekspresji formy. Rozdział 7 omawia wątek biomorfizmu w architekturze ekspresjonistycznej, a Rozdział 8 poświęcony jest ekspresjonistycznej strategii kolorystycznej.

Skonstruowana według takiej logiki struktura pracy przekonuje i sprzyja systematycznej analizie poszczególnych nurtów badanego kierunku. Może dyskusyjne jest to, czy sprzyja to kluczowej osi badań, jaką ma być ewolucja nurtu: raczej widzimy go w różnych odsłonach, żeby nawiązać do sformułowania użytego przez Autora w drugiej z przyjętych tez szczegółowych (s. 16).

Omówienie każdego z wątków (cech) kierunku, Habilitant zakotwicza w teorii i dokonaniach twórców, którzy mieli na nią dominujący wpływ. W przypadku koloru są to np. Goethe i Kandinsky.

Prowadzenie wywodu w pracy można ocenić jako dojrzałe, kompetentne i spójne. Habilitant wykazuje dużą oraz wszechstronną orientację w analizowanej problematyce. Swobodnie operuje terminologią jej właściwą, a wywód jest komunikatywny, w zasadzie wolny od powtórzeń, natomiast z pewnością wymagający skupienia ze względu na wielość nawiązań, odniesień i przywołań. Kandydat szeroko korzysta z ustaleń innych autorów oraz opinii wyrażonych przez wybitnych twórców omawianego nurtu w ten sposób wspierając własne dociekania w toku badań. Zarysowuje tendencje ekspresjonistyczne na tle szerokiego kontekstu zjawisk cywilizacyjnych i artystycznych. Umieszcza nurt ekspresjonizmu w architekturze krajów niemieckojęzycznych na specyficznym dla nich tle społecznym.

Interesujące, może zaskakujące dla recenzenta ustalenia Autora, to sytuowanie nurtu biomorficznego jako alternatywy dla dekonstrukcji, na obszarze niemiecko-austriackim zamkniętej już w czasie (A. Serafin słusznie zastrzega, że nie można w prosty sposób zakwalifikować go jako komponentu współczesnego ekspresjonizmu (s. 252)). Drugie, to ciekawe spostrzeżenia Autora konfrontujące ekspresjonizm z konstruktywizmem.

Tezy sformułowane na wstępie pracy, w opinii recenzenta, udaje się Autorowi potwierdzić (istnienie współczesnej kontynuacji ekspresjonizmu). Dwie tezy szczegółowe są właściwie częściowo ze sobą powiązane: niejednolitość zjawiska stylistycznego oraz zróżnicowanie jego odsłon generowane przez rozwój techniczny. Nie jest to w żadnym razie zarzut.

Uwagi szczegółowe

Rzecz jasna w pracy można znaleźć stwierdzenia dyskusyjne czy też mniej precyzyjne, albo pewne uchybienia.

Na s. 61, na końcu akapitu pojawia się zdanie: „Takie ukierunkowanie myślenia znacząco wpłynęło na dekonstrukcję formy architektonicznej.” Nie do końca jest jasna wymowa tego zdania: czy chodzi ogólnie o wpływ na pojawienie się nurtu dekonstrukcji, czy o dekonstrukcję architektury konkretnego obiektu, czy też o dekonstrukcję formy jako motyw przejawiający się w twórczości omawianego wcześniej architekta.

Na s. 221 Kandydat opisuje jeden z ciągu obiektów przy Placu Paryskim w Berlinie jako Akademię Sztuk Pięknych, co może sugerować, że jest to uczelnia artystyczna. Tak jednak nie jest, prawidłowe tłumaczenie nazwy Akademie der Kunste brzmi: (Berlińska) Akademia Sztuki lub Sztuk. Jest to instytucja, którą posiada każdy lub prawie każdy land niemiecki, skupiająca zasłużonych twórców, której zadaniem jest wspieranie rozwoju działalności artystycznej. Jedną z uczelni artystycznych w Berlinie, jest natomiast Universität der Kunst Berlin.

Niekiedy, jak na s. 260, do ilustracji wywodu nie wystarczają fotografie obiektów: wyraźnie brakuje rysunku rzutu, o którym to rzucie jest w tamtym miejscu mowa.

Uznając bazę źródłową pracy za obszerną i w zasadzie kompletną, recenzent uważa jednak, że powinna w niej zostać także uwzględniona konfrontacja architektury brutalistycznej z ideami Nowego Brutalizmu zawarta w pracy W. Niebrzydowskiego z roku 2018.

Podsumowanie

Podsumowując ocenę przedstawionej monografii habilitacyjnej dr inż. arch. Aleksandra Serafina można skonkludować, że praca jest istotnym głosem we współczesnej teorii architektury. Celem było uchwycenie istoty ekspresji w architekturze. Zapewne pełne osiągnięcie tego celu nie jest możliwe, a na pewno nie przez jednego autora, w jednej pracy, niemniej należy uznać, że wykazuje ona **znaczny wkład do dyscypliny naukowej architektura i urbanistyka, za który uważam systematyzację wiedzy dotyczącej ekspresjonizmu w najbardziej esencjonalnym wydaniu, czyli austriacko-niemieckiego na szerokim tle dyskursu intelektualnego i artystycznego z sugestywnym wykazaniem pluralizmu tego kierunku. Jest to jednak ujęcie tak wszechstronne i kompetentne, że Autor wniósł także istotną wartość dodaną do systematyzacji ekspresji w architekturze w ogóle oraz środków jej artykułowania.**

5. Konkluzja

Biorąc pod uwagę powyższe oceny przedstawionego osiągnięcia habilitacyjnego, wraz z pozostałymi osiągnięciami naukowymi, a także istotnej aktywności naukowej dr inż. arch. Aleksandra Serafina w powiązaniu z działalnością projektową, popularyzatorską, dydaktyczną oraz organizacyjną, w świetle zapisów artykułu 219, ust. 1, pkt. 2) Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* oceniam, że spełniają one wymogi stawiane habilitantom i mogą być podstawą do kontynuowania postępowania w kierunku nadania Kandydatowi stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie architektura i urbanistyka.

Białystok, 10.10. 2023 r.

